

УДК 94

**ДЕЯКІ ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ
ПРОЦЕСУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ РЕСПУБЛІКИ ХОРВАТІЯ
У ПЕРІОД 2000-2013 РР.**

Боровець І. Г.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

У статті висвітлено деякі економічні аспекти процесу європейської інтеграції Республіки Хорватія, які напряду чи опосередковано впливали на хід переговорного процесу про вступ країни до ЄС. На прикладі основних макроекономічних показників зроблено зріз стану економіки країни під час переговорів з Євросоюзом, окреслено головні проблемні питання, з якими стикалася країна на шляху до ЄС, і які часто переростали суто економічну площину, впливаючи на внутрішньополітичний порядок денний. Одним з таких переговорних питань стало приведення у відповідність економіки Хорватії до принципів ринкової економіки, зокрема вирішення долі збиткових державних підприємств суднобудівної і металургійної галузей. Ця проблема під час переговорів з ЄС набула такої ж важливості, як принципові питання боротьби з корупцією чи вимога співробітництва з Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії.

Ключові слова: економічні критерії, Європейський Союз, європейська інтеграція, переговори про членство, Хорватія, Західні Балкани.

Боровець И. Г. Некоторые экономические аспекты процесса европейской интеграции Республики Хорватия в период 2000-2013 гг./ Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев

В статье освещены некоторые экономические аспекты процесса европейской интеграции Республики Хорватия, которые напрямую или косвенно влияли на ход переговорного процесса о вступлении страны в ЕС. На основе основных макроэкономических данных показан срез состояния экономики страны во время переговоров с Евросоюзом, обозначены главные проблемные вопросы, с которыми страна сталкивалась на пути в ЕС, и которые часто перерастали сугубо экономическую плоскость, влияя на внутреннеполитическую повестку дня. Одним из таких проблемных переговорных моментов стало приведение в соответствие экономики Хорватии с принципами рыночной экономики, в частности решения проблемы убыточных государственных предприятий судостроительной и металлургической отраслей. Эта проблема во время переговоров с ЕС получила степень такой же важности, как принципиальные

вопросы борьбы с коррупцией или требование сотрудничества с Международным трибуналом для бывшей Югославии.

Ключевые слова: экономические критерии, Европейский Союз, европейская интеграция, переговоры о членстве, Хорватия, Западные Балканы.

Borovets Iryna, Economic aspects of the European integration of Croatia in 2000-2003 / Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

The article highlights certain economic aspects of the European integration of the Republic of Croatia, which directly or indirectly influenced EU-RH negotiation process on EU membership. The insight into the economic situation in Croatia during the negotiation process was done on the basis of the analysis of main macroeconomic data of over several years after world economic crisis 2008-2009. The article emphasized main problematic issues, that Croatia had been facing on its way to the EU membership, and that very often became more of political than of economic nature. One of those issues was the lack of the Croatian economy's compliance with the EU membership criteria of open market economy and fair competition for business. Therefore, the destiny of unprofitable state-owned enterprises in the shipbuilding and steel industry were at stake during the entire negotiation process and became as important as issues such as the fight against corruption and cooperation with the ICTY.

Key words: EU economic criteria, European integration, negotiation on EU membership, Croatia.

Всебічний аналіз перебігу процесу європейської інтеграції Республіки Хорватія (РХ) у період 2000 – 2013 рр. виявився би не повним без розгляду його окремих економічних аспектів, які до певної міри впливали на хід наближення країни до Європейського Союзу. Загальна економічна картина, яка склалася в країні до і під час переговорів з ЄС, мала значний вплив на хід усього євроінтеграційного процесу. Окрім того, певні переговорні критерії і вимоги Євросоюзу до РХ, зокрема відповідність національної економіки європейським принципам ринку і здорової конкуренції, дуже часто визначали темп переговорного процесу країни з ЄС, поряд з такими ключовими політичними критеріями, як співпраця з Міжнародним карним трибуналом для колишньої Югославії, боротьба з корупцією та реформа правосуддя.

Протягом усього процесу європейської інтеграції Республіка Хорватія переживала період системних, часто болючих реформ, пов'язаних із переходом від постсоціалістичної до ринкової економіки. Так само, країна була зв'язана і певними переговорними зобов'язаннями відповідно до вимог Євросоюзу. Це мало серйозний

вплив на соціально-економічний розвиток країни, а керівництву Хорватії доводилося, з одного боку, адаптувати країну до стандартів об'єднаної Європи, з іншого, намагатися мінімізувати неминучі економічні, а, отже, і політичні, втрати від цього процесу. Вирішити таке завдання можна було лише в умовах сталого і досить відчутного економічного зростання, забезпечити який хорватській стороні було частіше за все не під силу, в т.ч. через світову економічну кризу 2008-2009 рр. Серед слабких характеристик економіки РХ, на які не одноразово наголошували європейські переговірники, були низька спроможність опиратися кризі, негнучкий ринок праці, високий рівень безробіття, швидке старіння населення, неефективна форма державної власності в окремих сферах, бюрократія, занадто високі соціальні витрати, слабе підприємництво та несприятливий бізнес-клімат.

Економічні аспекти євроінтеграції РХ, як правило, не висвітлюються у контексті дослідження історичного чи політичного виміру євроінтеграційного процесу. Не багато іноземних дослідників торкається цієї проблематики, а ґрунтовний погляд на цю проблематику зроблено польською дослідницею К. Кубішевською [1], яка за допомогою аналізу основних макроекономічних показників виявила головні системні економічні проблеми РХ напередодні набуття нею членства в ЄС у 2013 р. Хорватські дослідники М. Крофлін [2] та П. Сопек [3] дають суцільний зріз стану економіки кризового періоду безвідносно до переговорного процесу з ЄС, тоді як Д. Буретін, М. Блечич [4] розкривають проблематику впливу прямих іноземних інвестицій на економіку Хорватії. Більш аналітичний підхід до висвітлення позитивного впливу євроінтеграційних процесів на економічний стан в Хорватії дає хорватський дослідник Д. Шеперич [5], наголошуючи на викликах, які хорватський уряд мав подолати на шляху до членства в ЄС. Окрема увага хорватських дослідників приділяється такому проблемному економічному аспекту напередодні вступу до ЄС, як необхідність реструктуризації Хорватією збиткових підприємств суднобудівної галузі в рамках переговорної глави «Ринкова конкуренція», що довгий час обтяжувало діалог офіційного Загреба і Брюсселя. Так, А. Байо і М. Приморац [6] підходять до питання суднобудівної галузі як до занадто важкого бюджетного навантаження в умовах переговорів з ЄС, а А. Перич Хаджич та Т. Карачич [7] комплексно аналізують перебіг вирішення проблемного питання реструктуризації цих підприємств в рамках виконання Хорватією взятих на себе зобов'язань перед Євросоюзом.

Відносно сталий економічний розвиток країни перервала світова економічна криза 2008 р., результати якої негативно вплинули на здатність Хорватії оперативно імплементувати економічні критерії членства. Економіка країни була залежною від Європейської союзу,

який був і досі залишається найголовнішим торговельним партнером РХ. Зростання економіки РХ напряду залежало від прямих іноземних інвестицій, які йшли передусім з ЄС у банківський сектор, телекомунікації та нерухомість. Частина іноземних банків у банківській системі Хорватії складала від 75,3% до 95% [1, с.70]. Зменшення експорту і відповідно зовнішнього кредитування з ЄС, як результат світової кризи, на додаток до внутрішніх системних проблем, спричинили глибоку шестирічну економічну рецесію країни.

До 2008 р. економіка країни зростала швидкими темпами від 3,66% ВВП у 2000-2001 рр., 5,13% ВВП у 2002-2003 рр. та до 6,06% ВВП у 2006-2007 рр. За оцінками Європейської Комісії, у 2007 р. економічне зростання РХ залишалось міцним, економічна діяльність розвивалася прискореними темпом. Реальні інвестиції зросли з 4,8 % у 2005 р. до 10,9% у 2007 р., експорт на 6,9%, імпорт на 7,3% відповідно за той самий період [8].

Після 2008 р. соціально-економічна ситуація в РХ залишалася досить складною. У період 2009-2013 рр. стрімко впав ВВП - до 12,3%, що стало другим найбільшим падінням ВВП серед країн ЄС після Греції. Вже у 2009 р. відбулося падіння експорту на 15-16% та імпорту 20%. Зменшення обсягів експорту призвели до зростання торговельного дефіциту. Так, з 5,25 млрд. євро в 2000 р. торговельний дефіцит збільшився до 10 млрд. євро в 2008 р. [1, с.63]. Падіння обсягу прямих іноземних інвестицій відбувалося вже протягом 2007-2008 рр., а в 2009 р. він був втричі меншим, ніж у 2007 р. [1, с.64].

У 2011 р. Хорватія втратила провідні позиції в регіоні Південно-Східної Європи як найпривабливіша країна для інвестицій. Зокрема, згідно із річним звітом світових інвестицій UNCTAD (World Investment Report 2013), до кризи країни Південно-Східної Європи, передусім Хорватія, зробили великий прогрес у привабленні міжнародних інвестицій. Хорватію криза торкнулась найбільше – прямі іноземні інвестиції впали з 6 млрд. у 2008 р. до 432 млн. у 2010 р. [9]. Країна відстала від Сербії, яка з 1,3 млрд. дол. іноземних інвестицій постала лідером серед країн ПСЄ за їх кількістю: від Албанії, яка вперше в історії залучила більше мільярда доларів (1,1 млрд. дол.); від Чорногорії, інвестиції в яку сягнули 0,8 млрд. дол. При чому падіння кількості інвестицій відбулося в рік, коли більшість країн світу вийшли з економічної рецесії і загалом в світі було зафіксовано зростання на 5% кількості іноземних інвестицій.

Невтішну статистику UNCTAD підтверджував й Хорватський народний банк (ХНБ), згідно з яким, у 2010 році Хорватія отримала лише 227 млн. євро. іноземних інвестицій, що стало найменшим показником з 1995 року, коли в країну, де відбували військові події, було вкладено лише 79 млн. євро. Окрім того, стурбованість

аналітиків викликала також і структура іноземних інвестицій в РХ, де домінували вкладення у фінансовий сектор (23,2%), торгівлю (29,4%), послуги та нерухомість (33%), переробну промисловість (11,5%). Тим часом, як інвестицій у виробництво, зокрема «greenfield» інвестицій, які потребують вкладень з нуля та створюють нові робочі місця, майже відсутні (0,2). При цьому близько 90% інвестицій в РХ приходилося з Євросоюзу [4, с.45].

У 2009-2013 рр. відбувалося падіння промислового виробництва РХ, що було обумовлено низьким внутрішнім попитом, відсутністю конкурентоспроможності національної продукції на іноземних ринках при малій продуктивності праці. Обсяг промислового виробництва впав у період 2009-2013 р. загалом на 18,4% [2]. У 2012 р. хорватські виробники опинилися на рівні промислового розвитку 2006-2007 рр. та були обтяжені високим іноземним боргом і потенційним зростанням кредитного ризику держави. До того ж, країна ставала демографічно старою (середній вік за оцінкою перепису населення 2001 року склав 39,3 років із тенденцією зростання), та з низьким рівнем бізнес активності населення й непристосованістю до світових та європейських тенденцій.

Незважаючи на кризу, урядова інвестиційна політика продовжувала зосереджуватися на таких сферах, як джерела відновлюваної енергії, освіта, захист навколишнього середовища, охорона здоров'я, та розвиток інфраструктури. Фінансування проектів в цих сферах забезпечувалося з національних державних та приватних інвестиційних фондів та міжнародних фондів, зокрема, й передвступного фонду ЄС. Так, уряд надавав фінансову допомогу для кредиту на купівлю першого житла, тим самим стимулюючи сектор будівництва, який потерпав під час кризи від зменшення купівельної спроможності населення. Обсяг будівельних робіт знаходився у постійному падінні з 2009 р. та у період 2009-2012 рр. упав на 50% [2]. Незважаючи на такий вкрай важкий стан, з метою підтримки малого і середнього бізнесу було зменшено фіскальне навантаження для стартапів.

Згідно з інформацією Хорватського народного банку (ХНБ), у 2010 р. падіння ВВП у країні сягнуло 7,4%, інвестицій - 22%, купівельної спроможності - 11%, натомість безробіття зросло до 17,4%, зовнішній борг сягнув рівня 101% ВВП країни [9].

Загальний державний борг Республіки Хорватія до кризи 2008-2009 рр. залишався відносно невеликим для країн Західних Балкан. Згідно з інформацією Інституту державних фінансів РХ, 2009 р. загальний державний борг становив 35%, що на 18% більше, ніж у 2008 р. [3]. З 2009 цей показник продовжував зростати і на кінець 2011 року він сягнув 63,7% ВВП РХ. Тенденція до зростання продовжувалася і в наступні роки: 2012 - 69,2%, 2013 - 80,8%, 2014 -

85,1% , 2015- 86,7% ВВП [10]. Це означало відповідно, що декілька років поспіль значно збільшувався дефіцит держбюджету.

Напередодні кризи хорватському урядові вдалося збалансувати бюджетні витрати. Наразі, якщо дефіцит бюджету збільшився з 6,4% ВВП у 2005 р. на 7,8% ВВП у 2006 р., то станом на 2008 р. він сягнув лише 1% ВВП, що було другим найменшим результатом серед країн Європи, які переживали перехідні процеси [1]. Проте, починаючи з 2009 р. дефіцит бюджету став невпинно зростати від 3,3% ВВП у 2009 р. до 5,5% у 2013 р [2].

З метою консолідації державних фінансів та зменшення витрат хорватський уряд вдався до скорочень видатків, окрім тих, що призначалися для досліджень та розвитку. В 2009 р. на рік введено новий «кризовий податок» на зарплатню, пенсію та інші прибутки. Було скорочено 5% держслужбовців та на 10% зменшено обсяг їх соціального пакету. Уряд забезпечив приватизацію таких державних підприємств, як Хорватська електрична компанія, Хорватське страхування, Хорватська залізниця [2]. Проте, ці заходи не допомогли суттєво змінити недосконалу структуру бюджетних витрат, яка склалася за останні роки. Соціальні витрати залишалися станом на 2011 р. високими і становили 3,6% ВВП, що вдвічі більше, ніж в інших країнах регіону.

Докризовий рівень безробіття в Хорватії (2007 р. - 9,6%, 2008 р. - 8,4%, 2009 р. - 9,1%) з кризою почав невпинно зростати і сягнув за інформацією Хорватського бюро з працевлаштування у 2010 р. - 17,4%, 2011 р. - 17,9%, 2012 р. - 18,9%, 2013 р. - 17,2% [13]. Якщо взяти до уваги, що середній показник безробіття у цей період серед країн ЄС складав 10,8%, то можна зробити висновок, що Хорватія знаходилася серед країн з найбільшим рівнем непрацевлаштованого населення (попереду неї були лише Іспанія та Греція) [2]. З метою зменшення державних витрат уряд РХ у 2009 р. скоротив фінансування політики стимулювання працевлаштування і натомість ухвалив у 2011 р. «Програму економічного відродження», яка містила інструменти з підтримки працевлаштування в країні.

Хорватія стала єдиною країною, окрім Греції, яка жодного разу не вийшла з економічної рецесії протягом 2009-2015 рр. Вперше ВВП країни зріс у 2015 р. - до 1,6% ВВП.

Як в результаті впливу світової економічної кризи 2008 р., так і через повільність структурних реформ в РХ, країна здобувала невтішні оцінки з боку міжнародних економічних та фінансових агентств. Так, у 2009 р. три рейтингових агентств, а саме Standards&Poor`s, Fitch та Moody's знизили кредитний рейтинг РХ. Згідно з висновками Moody's, Хорватія мала рейтинг Ваа3 «стабільний», а агенція Fitch змінила у 2009 р. кредитний рейтинг країни зі «стабільного» на «негативний» та знизила рівень з ВВВ+ на

BBB в національній валюті, і на BBB- в іноземній.

У 2010 р. рейтингове агентство Standards&Poor`s знизило довгостроковий кредитний рейтинг РХ в іноземній та домашній валюті з BBB на BBB-. Слід зазначити, що з 2004 р. РХ мала кредитний рейтинг BBB, а тренд зі стабільного на негативний змінився у 2008 р. з початком світової фінансової кризи. Таким чином, Хорватія здобула найнижчу прийнятну для інвесторів оцінку, а її позикові облігації опинилися лише за один крок до статусу «сміття» («junk»).

З таким несприятливим інвестиційним кліматом з Хорватії почав виходити й хорватський капітал. У 2010 р. хорватські бізнесмени вклали 504,1 млн.дол. в економіку інших країн, що майже у 2,5 разів вище, ніж у 2009 р.

Світовий банк у жовтні 2011 р. у звіті «Doing business 2012», поставив Хорватію на 80-те місце у зручності ведення бізнесу серед 183 країн світу, тобто вона втратила одну позицію в цьому списку. Найгірші оцінки Хорватія здобула у таких сферах, як захист інвесторів, строк отримання будівельних дозволів (в середньому 317 днів), ціна будівельних дозволів (6 неоподаткованих доходів), реєстрація власництва (104 дні, кошт - 5% від ціни).

ЄБРР у своєму звіті «Transition report» за період 2011 р. дав оцінку впливу світової кризи на розвиток країн, що перебувають в перехідному періоді, та оцінив Хорватію як країну з повільним розвитком економіки, слабкими макроекономічними показниками, однак із незначною інфляцією. Серед негативних чинників було відзначено залежність хорватської банківської системи від іноземного капіталу, а також відсутність відчутних реформ з економічного оздоровлення, окрім незначних змін у пенсійному забезпеченні та покращенні працевлаштування [11].

За оцінкою «Щорічника світової конкурентності у 2012 році» Інституту розвитку менеджменту (Institute for Management Development) Хорватія з 2008 р. втратила 8 позицій у сфері глобальної конкурентності і опинилася на 57-му з 59 місць (за нею були лише Греція та Венесуела, а Україна на 56 місті) [12]. Серед головних причин конкурентної непривабливості Хорватії називалися некомпетентність уряду, політична нестабільність та непередбачуваність, неефективна судова влада та неконкурентна податкова система, високе безробіття, неефективність державної адміністрації, поганий бізнес-клімат. Позитивну оцінку Хорватія здобула за висококваліфіковану робочу силу, розвинуту інфраструктуру, високий рівень освіти та витрати населення.

Наприкінці січня 2011 р. уряд ухвалив передвступну економічну програму країни на період 2011-2013 рр. У лютому був ухвалений Національний план стимулювання працевлаштування на 2011-2012 рр. з кошторисом у 1,1 млрд.кун, яким передбачалося змінити

негативну тенденцію до збільшення безробіття (більше 300 тис. осіб) і працевлаштувати 150 тис. громадян. Водночас, існуюча ситуація давала підґрунтя для соціального невдоволення в країні, що негативно відбивалося на популярності тодішнього уряду на чолі з Прем'єр-міністром Я.Косор. Так, за результатами опитування громадської думки хорватського агентства «CroDemoscop», лише 13,7% громадян надали підтримку діям уряду, тоді як 2/3 опитуваних надали йому вкрай негативну оцінку. Така ситуація менше ніж за рік до парламентських виборів була невтішною для уряду та, передусім, для правлячої партії – Хорватська демократична спільнота, яку на той час підтримувало лише 18%. При цьому, головна опозиційна партія Хорватська народна партія тоді підтримувалася з боку 29% громадян [14]. Такий стан речей свідчив про те, що політичний прогрес на євроінтеграційному напрямі не був визначним для оцінки дій уряду з боку хорватських громадян. Передусім, суспільство турбували такі нагальні питання, як низький життєвий стандарт, зростання безробіття, неспроможність уряду стабілізувати економічну ситуацію після світової кризи. Згодом, саме це і спричинило поразку правлячої партії на парламентських виборах у 2011 р.

На тлі такої складної соціально-економічної ситуації Хорватією велися доволі складні переговори про вступ до ЄС, під час яких певні економічні питання часто ставали предметом не лише суперечок з європейськими переговорниками, а й масового незадоволення з боку хорватських громадян. Одним з таких питань було дотримання країною принципів ринкової економіки відповідно до вимог переговорної глави 8 «Ринкова конкуренція».

Принцип конкуренції Європейського Союзу займає непересічне місце у діяльності ЄС і визначається ще Римською угодою 1957 р. Політика ринкової конкуренції спирається на правила забезпечення прозорого змагання підприємств. Вона стимулює підприємництво та ефективність, надає покупцям ширший вибір та допомагає зменшити ціну і підняти якість. Саме для цього ЄС лібералізує ринок та бореться проти неконкурентної поведінки, спостерігає за злиттям підприємств та наданням державних дотацій. При цьому ЄС фокусує свою діяльність на наступних діях: боротьба проти картелів, недопущення використання великими фірмами ринкової переваги в будь-якому секторі економіки, контроль за злиттям підприємств та державною допомогою окремим секторам економіки та підприємствам, що на пряму порушує принцип конкурентоспроможності.

Саме останній пункт, який стосується державної підтримки збиткових підприємств металургійної та суднобудівної галузі Хорватії, став тією принциповою проблемою економічної галузі, яка не давала

дуже довго закрити питання восьмої переговорної глави «Ринкова конкуренція».

Ухвалення Національної програми реструктуризації металургійного сектору 2007-2011 рр. та подальша приватизація металургійних заводів в м. Сісак та м.Спліт вирішили більшість інституціональних проблем цього сектору, проте фактична реструктуризація наштовхнулася на такі перепони, як наслідки світової фінансової кризи 2008 р., зокрема, коливання цін та вимог світового ринку [5]. Наприкінці 2011 р. обидва підприємства опинилися на грані банкрутства та ліквідації.

Ще більшим проблемним питанням протягом усього процесу наближення до членства залишалася доля хорватської суднобудівної галузі, яка була одною з найбільш важливих промислових галузей РХ. Вона забезпечувала 2,5% рівня працевлаштування країни, 1,2% її ВВП, а також 12% частини загального експорту [6]. Шість найбільших підприємств цієї галузі - «Бродоспліт», «Бродотрогір», «Улянік», «Крал'євіца», «Третій май», «Віктор Ленац» - були збитковими протягом декількох років із щорічним збитком на загальну суму 130 млн. євро та існували лише завдяки державним дотаціям. У травні 2008 р. уряд РХ вирішив реструктурувати через приватизацію п'ять суднобудівних підприємств, що знаходилися у державній власності («Віктор Ленац» вже був приватизований). Водночас, недостатні кошти для реструктуризації індустрії, її велике історичне значення для країни, активна діяльність профспілок, та велика кількість субпідрядників, залежних від галузі, спричинили перехід цього питання з суто економічної у соціально-чутливу площину, з вирішенням якої зволікав кожен хорватський уряд.

З 2007 до 2010 р. фінансова діяльність чотирьох підприємств «Бродоспліт», «Бродотрогір», «Крал'євіца» та «Третій май» оцінювалося як «стабільно погана». За ці чотири роки консолідований збиток цих підприємств склав 4 млрд. кун., або 1 млрд. кун щорічно, що становило 0,3% ВВП. З шести підприємств з 2008 р. з прибутком працювали лише два - «Улянік» та «Віктор Ленац». Загальні втрати та державні дотації перебільшували сукупну вартість замовлень підприємств на 67% у 2008 р. та 49% у 2009 р. [6].

В наслідок високих відсотків за кредитами як результат збиткової діяльності підприємств, їх фінансові зобов'язання, гарантом яких виступала держава, зросли у період з 2007 по 2010 рр. на 3,8 млрд. кун - з 11,1 млрд. кун (або 3,2% ВВП) до 14,8 млрд. кун (або 4,4% ВВП) [6]. Окремі хорватські економісти не приховували, що такий стан справ вже давно пройшов «точку економічної та суспільної доцільності» і підриває стабільність не лише фінансової, а й банківської системи країни, у разі, якщо держава виявиться

неспроможною гарантувати кредитні зобов'язання суднобудівних підприємств [6].

Найбільш проблемним було питання подальшого працевлаштування робітників галузі у разі реструктуризації та, відповідно, скорочень, що неодноразово викликало масове невдоволення. За кількістю працевлаштованих у суднобудівній галузі Хорватія займала п'яте місце серед приморських європейських країн після Німеччини, Франції, Нідерландів та Італії. Водночас, така кількість робітників навіть на думку самих хорватських експертів, була не виправданою. Так, у 2009 р. маючи 8,8 тис. робітників, хорватська суднобудівна галузь виконала замовлень на 500 млн. євро, тим часом, як Іспанія з 6 тис. робітників виконала замовлень на 2 млрд. євро [6].

При цьому, в результаті світової фінансової кризи та потреби у зменшенні витрат, в європейському суднобудуванні в наслідок реструктуризації кількість робітників цієї галузі було значно зменшено - з 148,8 тис. у 2007 р. до 114,5 тис. у 2010 р. І якщо Польща скоротила 10 тис. робітників, Німеччина 4,5 тис., то у Хорватії станом на 2010 р. не відбулося жодних відчутних кроків у цьому напрямку: якщо у 2008 р. було зареєстровано 9553 робітників, то у 2010 р. 8792 [6]. Зрозуміло, що напередодні виборів уряд не міг вдатися до таких жорстких заходів, які б позбавили роботи 15 тисяч виборців.

Загальний борг консолідованого сектору суднобудування в 2010 р. був втричі більшим, ніж спільна власність згаданих підприємств. В 2010 р. Інститут публічних фінансів зробив висновок, що суднобудівна галузь збиткова, неліквідна, переобтяжена заборгованістю, неекономічна, неефективна і без чіткого плану реструктуризації. Більшість підприємств не роблять внеску в економічний розвиток держави і лише становлять загрозу стабільності державних фінансів [6].

Таким чином, РХ стала заручником суднобудівних підприємств як у фінансовому, так і у політичному контексті, адже саме це питання, а не макроекономічні показники, ставали на заваді закриттю восьмої переговорної глави. Зі свого боку, Європейський Союз у звітах про перебіг переговорного процесу з Хорватією вимагав від країни перестати відкладати вирішення цієї проблеми. Згодом, у 2011 р. хорватській та європейській сторонам вдалося виробити умови, які дозволили Євросоюзу оголосити про виконання Хорватією критеріїв для закриття згаданої переговорної глави, що дозволило Хорватії підписати угоду про вступ країни до ЄС 9 грудня 2011 р.

Зокрема, згаданою угодою Республіка Хорватія зобов'язувалася провести реструктуризацію суднобудівних підприємств за допомогою приватизації шляхом відкритого тендера до дати вступу країни до ЄС 1 липня 2013 р. Реструктуризація мала включати і такі компенсаторні

заходи як зменшення обсягів виробництва, а для кожного підприємства встановлювалися чіткі річні виробничі обсяги. Жодне підприємство не мало право більше приймати державної допомоги щонайменше 10 років від дня приватизації. Окрім того, суднобудівні підприємства зобов'язувалися повернути у повному обсязі державі допомогу, прийняту до 1 березня 2006 р. (тобто до офіційного переговорного процесу з ЄС про вступ), якщо само підприємство не фінансувало цю допомогу у розмірі щонайменше 40% від її загальної суми [7].

Отже, розуміння певних економічних аспектів європейської інтеграції Республіки Хорватія надає розуміння більш широкої картини усього євроінтеграційного поступу країни. Відставання з реформами, світова економічна криза, переговорні зобов'язання перед ЄС – всі ці проблеми ускладнювали переговорний процес і вимагали від хорватських урядовців непопулярних кроків. Це, в свою чергу, коштувало тодішнім урядовим політичним силам перемоги на парламентських виборах, незважаючи на те, що саме вони декілька років поспіль керували євроінтеграційним процесом і згодом забезпечили підписання у 2011 р. угоди з Брюсселем про вступ до ЄС.

Джерела:

1. Kubiszewska K. *Economic Crisis in Croatia* // *Oeconomica Copernicana*. – №2 (2013). – p. 63.
2. Kroflin M. *Pregled stanja hrvatskog gospodarstva i javnih financija* [Online] / *Nezavisni sindikati znanosti i visokog obrazovanja*. – Available from: http://www.nsz.hr/datoteke/13-14/Stanje_u_gospodarstvu_travanj_2014.pdf (Accessed: November 17, 2017).
3. Sopek P. *Proračunski deficit i javni dug* [Online] / *Institut za javne financije*. – Available from: <http://www.ijf.hr/newsletter/49.pdf> (Accessed: November 17, 2017).
4. Buterin D., Blečić M. *Učinci izravnih stranih ulaganja u Hrvatsku* / D. Buterin // *Zbornik Veleučilišta u Rijeci*. – 2013. – No. 1. – pp. 133-149
5. Šeperić D. *To Europe and back – The Croatian EU accession process and its outcomes* / D. Šeperić // *SEER Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*. – 2011. – pp. 463 - 480
6. Bajo A., Primorac M. *Jesu li brodogradilišta prepreka fiskalnoj konsolidaciji u Hrvatskoj?* [Online] / *Institut za javne finasije*. – Available from: <http://www.ijf.hr/upload/files/file/newsletter/64.pdf> (Accessed: November 17, 2017).

7. Perić Hadžić A., Karačić T. *Restrukturiranje hrvatske brodogradnje u kontekstu pristupanja Europskoj Uniji* / A.Perić Hadžić // *Pomorski zbornik*. – № 47-48 (2013). – pp.121-132.
8. *Izvješće o napretku za 2007.* [Online] / *Komisija Europskih Zajednica*, 6. Studenoga, 2007. – Available from: http://www.mvep.hr/files/file/dokumenti/Izvijesce_o_napretku_RH_2007_hr_v.pdf (Accessed: November 17, 2017).
9. *World Investment Report 2013. Global Value Chains: Investment and Trade for Development* [Online] / UNCTAD. – Available from: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2013_en.pdf (Accessed: November 17, 2017).
10. *Glavni makroekonomski indikatori* [Online] / *Hrvatska narodna banka*. – Available from: <https://www.hnb.hr/statistika/glavni-makroekonomski-indikatori> (Accessed: November 17, 2017).
11. *Transition Report 2011* [Online] / EBRD. – Available from: <http://www.ebrd.com/downloads/research/transition/tr11.pdf> (Accessed: November 17, 2017).
12. *IMD World Competitiveness Yearbook 2012: Croatia's Competitiveness Stagnating* [Online]. – Available from: <http://www.konkurentnost.hr/Default.aspx?art=451&sec=36> (Accessed: November 17, 2017).
13. *Godišnjak* [Online] / *Hrvatski zavod za zapošljavanje*. – Available from: <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=10055> (Accessed: November 17, 2017).
14. *Istraživanje javnog mnijenja: Vladu J. Kosor odobrava svega 13,7 posto građana* [Online] / *Nacional*, 05.05.2011 . – Available from: <http://arhiva.nacional.hr/clanak/107424/istrazivanje-javnog-mnijenja-vladu-j-kosor-odobrava-svega-137-posto-gradana> (Accessed: November 17, 2017).